

Doping ja kulinaarinen kolmio – ”puhtaan” urheilun rajoja etsimässä

MIKKO PIISPA

Huippu-urheilun maailmassa on kamppailtu dopingia vastaan noin neljäkymmentä vuotta. Tämä kamppailu on muodostunut eräänlaiseksi kisa ja hiiri -leikiksi, jossa antidopingtyöläiset jahtaavat aina vain ovelampia dopingtyöläisiä – siis paitsi urheilijoita, myös heidän lääkäreitään ja muita dopingin käytön taustavaikuttajia. Kaikesta dopingin vastaisesta työstä huolimatta vaikuttaa siltä, että dopingpommit paukkuvat aina vain suurempina. Siitä kertoo hyvin esimerkiksi Lance Armstrongin tunnustusten ympärillä pyörivä kohu.

Erkki Vettenniemi (2009) on kutsunut tätä aikakautta epäilyksen ajaksi. Tämä on varsin osuvaa: lukuisissa urheilulajeissa, kuten kilpapyöräilyssä tai hiihdossa, kilpailujen ja tulosten sijaan huomio kiinnittyy yhä useammin arvuutteluun siitä, kuka on käyttänyt ja koska. Vettenniemen mielestä antidopingtyö on resurssien tuhlausta ja julmaa urheilijoiden jahtaamista. Kun tarkastelee, millaisissa merkeissä Mika Myllylän elämä sujui Lahden MM-kisojen 2001 jälkeen (Piispa 2011), tai miten kävi Marco Pantanille hänen Giro di Italiasta 1999 lähtien kohdistuneiden epo-epäilyjen myötä (Rendell 2006), vastaanlaiseen johtopäätökseen on helppo kallistua.

Vettenniemen lisäksi Pertti Hemánus (1997) on liikkunut samoilla jäljillä. He molemmat katsovat, että dopingkieltolaki, kuten Hemánus asian ilmaisee, on urheilun peruslogiikan vastaista, onhan urheilussa tarkoituksena kuitenkin päästä kovempaa, korkeammalle ja nopeammin. Hemánuksen mukaan dopingin salliminen poistaisi mielivaltaisen rajanvedon sen välillä, mikä on oikein ja mikä väärin, ja päästäisi urheilun perimmäisen olemuksen, eli kilpailun, vapaasti valloilleen.

Antidopingin rajanveto

Urheilussa kiellettyjen aineiden listan jatkuva muuttuminen paljastaa hyvin sen, että rajanveto todella on usein mielivaltaista. Yksinkertaistettuna listan aineet ovat aina sellaisia, joista on hyötyä urheilusuorituksessa ja jotka ovat terveydelle vaarallisia. Siten ne sotivat antidopingtyön periaatteita, eli reiluttua, terveellisyttä ja ”urheilun jaloutta” vastaan. Se, mikä aine kulloinkin täyttää dopingin kriteerit, ei kuitenkaan ole kiveen hakattu. Raja häilyy, ja sen vääälle puolelle voi joutua vain olemalla väärässä paikassa väärään aikaan.

Antidopingkielessä rajanveto on pelkistetty ”puhtaan” urheilun käsitteen avulla. Täten se, mikä ei ole puhdasta, on liikaista, ja siksi kiellettyä. Tässä saastumisessa on myös vahvasti leimava ulottuvuus: kerran dopingurheilija on aina dopingurheilija, eikä leimaa pääse pakoon edes haudan takana. Sen tietävät kaikki, jotka esimerkiksi ovat joskus osallistuneet spekulatioihin Florence Griffith-Joynerin dopingin käytöstä.

Puhtaan ja likaisen rajanveto ja pahimmillaan pysyvä saastuminen tapahtuu siis antidopingin määrittämien listan ja dopingtestien – usein myös pelkkien dopingepäilyjen – kautta. Jokin dopingissa on sellaista, että se määrittää käyttäjänsä enemmän kuin mikään muu, esimerkiksi kova harjoittelu. Antidopingin leimakirveeltä eivät vältty myöskään kuntokäyttäjät: aivan samoin kuin huippu-urheilijat, hekin joutuvat peittelemään käyttöönsä, vaikka se ei edes ole laitonta (Salasuo & Piispa 2012).

Kaikissa tähän asti mainitsemisiani teoksissa on kiinnitetty huomiota siihen, että urheilun logiikkaan kuuluu omien rajojen tavoittelu ja niiden rikkomisen. Lisäksi on syytä pitää mieles-

sä, että myös ”puhdas” urheilu sisältää nykyään kasvavasti lääketieteellistä suorituskyvyn hiomista. Siten doping on looginen jatkumo, ja monet kuntodouppaajat korostavat (ja urheilijat hengissä pysymällä todistavat), että kontrolloidussa käytössä aineiden kielteisetkin terveysvaikutukset ovat hallittavissa. Kuntokäytön puolella doping voidaan mieltää asiantuntijavallan käsittämättä karanneena itselääkintänä, eräänlaisena medicalisaation ylilyöntinä. Huippu-urheilun maailmassa se taas kätkeytyy useimmiten ikään kuin asiantuntijavallan verhon taakse, ”korruptoituneiden” lääkäreiden salaperäiseksi puuhasteluksi.

Dopingongelma sosiaalisena konstruktiona

Miten mielivaltaisenakin näyttäytyvä raja puhtaasta ja likaisen välillä on sitten syntynyt ja miksi? Yksi vastaus on Hemánuksen (1997) tarjoama, huumetutkimuksesta (Christie & Bruun 1986) lainattu ”hyvän vihollisuuden” ajatus. Doping on hyvä vihollinen antidopingtyölle, sen avulla kontrolloidaan urheilijoita ja koko urheilumaailmaa ja siirretään katsetta pois toisista ongelmista, joista yksi saattaa olla koko urheilun perusluonne, hillitön voitontavoittelu.

Voit hyvinkin olla, että ilman antidopingliikkeen heräämistä ja aktivoitumista 1960-luvulta alkaen dopingia ei olisi koskaan kielletty eikä siitä olisi muodostunut ongelmaa. Tämän päivän urheilussa lääkäreiden valvomat urheilijat nauttivat optimiannoksia kasvuhormonia, epoa ja kisapäivän aamuna hieman amfetamiiniakin, ja katsojat nauttivat inhimilliset kyvyt ylittävistä spehtaakkeleista... Erona todellisuuteen olisi siis se, että kenenkään ei tarvitsisi pakoilla ja piilotella, toteaa tässä vaiheessa kynnikko.

Dopingongelma on sosiaalinen konstruktiona (Berger & Luckmann 1994 [1966]), eli se on yhteiskunnallisissa keskusteluissa ja tulkinnoissa määrittynyt. Nämä keskustelut ovat tyypillisesti diskursiivista valtaa pitävien, tässä tapauksessa lääketieteen asiantuntijoiden, urheilun päätöselinten ja tiedotusvälineiden ohjaamia. Doping näyttäytyy mustavalkoisena ja kyseenalaistamattomana pahana, kuten sosiaalisilla ongelma- ja konstruktiolla on tapana. Dopingkielto on ja pysyy ja ainakin toistaiseksi epäilyksen aika jatkuu. Siispä esitän ajatuksen, jonka avulla doping- ja konstruktiota voidaan pyrkiä ymmärtämään pa-

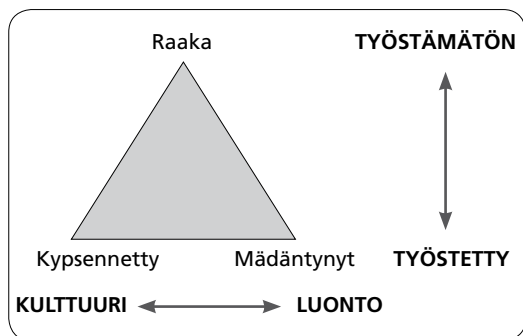
remmin ja myös asettamaan se inhimillisiin ajatusrakenteisiin. Samalla havainnollistuu, miten dopingin käyttö rinnastuu muiden aineiden, kuten alkoholin tai huumeiden, käyttömaiseen.

Korostan, että kyseessä on yritys jäsentää dopingdiskurssia ja siihen liittyviä merkityksiä, ei oma mielipiteeni dopingista. Tämän alleviivaaminen on välttämätöntä näin herkkää aihetta käsiteltäessä. Lisään myös, että esitykseni ei pohjaa mihinkään tiettyyn tutkimusaineistoon, vaan havaintoihini dopingin ja urheilun tutkijana (Salauso & Piispa 2012; Piispa 2013) sekä aktiivisena urheilun seuraajana, jolle tiedotusvälineiden kautta käytävä dopingkeskustelu on tuttu jo vuosien ajalta.

Kulinaarinen kolmio

Otan avuksi Claude Lévi-Straussin (1966) kulinaarisen kolmion ja sen erään muunnelman (Sulkunen 2002). Lévi-Strauss on muodostanut kulinaarisen kolmionsa antropologisten, alkukantaisien yhteisöjä käsittelevien tutkimustensa kautta. Kolmio heijastelee ruokaan liittyvien käsitysten avulla inhimillisen ajattelun perusrakenteita, ennen kaikkea luonnon ja kulttuurin erottelua, työstetyn ja työstämättömän käsitteiden kautta (kuvio 1).

Jos kulinaarista kolmiota sovelletaan sellaiseen urheilun maailmaan, ylös, ra’an tilalle asetuisi tavoitteeton harrastelu, kenties myös entisaikojen olympiaurheilun yläluokkainen ideaali (mm. Hemánus 1997). Se on työstämätöntä, leikkiä tai peliä ilman totista harjoittelua. Vasempaan alakulmaan puolestaan asetuisi työstetty,

Kuvio 1. Kulinaarinen kolmio, perusmuoto.

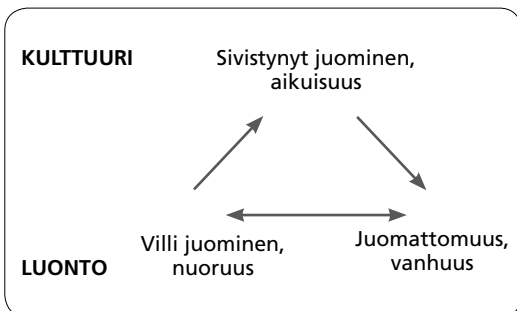
kulttuurisesti jalostunut, medikalisaation ja väli-
nekehittelyn hienosäätämä ja tavoitteellisen har-
joittelun määrittämä huippu-urheilu, ”kypsen-
netty urheilu”.

Oikeaan alakulmaan päätyisi dopingurheilu. Dopingilla avustettu harjoittelu ja kilpailu on aivan yhtä työstettyä, ehkä jopa työstetympää, kuin ”puhdas” urheilu. Silti se näyttyy mädän-
tyneenä, likaisena. Dopingilla ehostettu kilpailu-
ja ikään kuin sortuu ulos kulttuurin sallimista rajoista takaisin luontoon, hänestä tulee kaikkeen valmis eläin, joka on valmis uhraamaan inhimilisen vain voittaakseen.

Dynaamisempi dopingkolmio

”Puhdas” ja ”likainen” urheilu siis asettuvat selkeästi omille paikoilleen Lévi-Straussin kolmiomallissa. Mutta tästä kolmiosta puuttuu dynaamisuus, liike ja suunta. Siksi Pekka Sulkusen (2002) alkoholikäytön kulttuurisia merkityksiä jäsentävä kolmio sopii myös dopingin käsittelyyn paremmin (kuvio 2). Sulkunen käyttää kolmiota avukseen alkoholimainonnan analyysissa. Kuviossa nuori, miehin ja luonnollinen juominen jalostuu sivistyneeksi, kulturelliseksi juomiseksi, ja edelleen taantuu tylsäksi juomattomuudeksi, mädäntyneeksi kulttuuriksi.

Tässä asetelmassa luonnollinen urheilu, siis se vilpitön ja tavoitteeton harrastelu ja leikki, asetuu vasempaan alakulmaan. Kilpa- ja huippu-urheilu puolestaan asettuvat kolmion yläkärkeen, kultivoiduksi ja hienosäädetyksi urheiluksi. Dopingurheilu taas romahtaa oikeaan alakulmaan. Se on jälleen paluu luontoon, mutta nyt dynaamisemmin. Doping on romahdus sivistyneestä ja reilusta urheilusta eläimelliseen ja mädäntyneeseen urheiluun.

Kuvio 2. Kulttuuri ja luonto olutmainonnassa Sulkusen (2002) mukaan.

Sulkusen kolmiossa oikeassa alakulmassa ma-
jailevat juomattomuus, vanhuus ja kuolema. Do-
ping, eräänlaisena ylilyöntinä, edustaa erilaista regressiota. Sulkunen kuitenkin katsoo, että juomattomuus on nimenomaan taantumista kulttuurista pois, aivan kuten doping omassa hahmotelmassani. Tärkeämpi ero on kuitenkin se, että kun Sulkusella aineiden käyttö jää pois oikeassa alakulmassa, omassa hahmotelmassani aineet tulevat vasta silloin mukaan. Alkoholien käyttö ja urheilu kulttuurisina toimintoina noudattavatkin tietyllä tapaa päinvastaisia logiikoita, mutta itse ajatusrakennelma on hyvin samankaltainen.

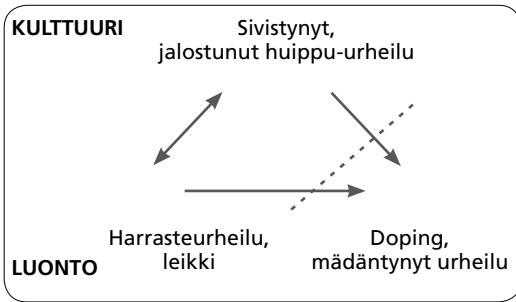
Huomionarvoista on myös se, että Sulkusen kolmiossa vasemmasta alakulmasta kulkee suora, kaksisuuntainen nuoli oikeaan alakulmaan. Dopingasetelmassa tätä tarvitsee muokata vain sen verran, että poistaa nuolesta kaksisuuntaisuuden. Täten paikannamme kolmiossa huippu-urheilun dopingin lisäksi myös kuntodopingin (Salasuo & Piispa 2012). Myös harrasteturheilua voi tehostaa dopingilla, mutta aivan kuten huippu-urheilussa, kerran doupattu on leimakirveellä lyöty, eikä hän voi enää koskaan täysin voittaa ”puhuttua” takaisin.

Vielä yhden näkökulman dopingiin avaa Mary Douglasin (2005 [1966]) antropologinen tutkimus *Puhtaus ja vaara*. Se kertoo siitä, kuinka liika on tarkasti ottaen jotain, mikä on väärässä paikassa, kuten tomaattikastiketta paidanrinnuksella. Likaisuus on pitkälti symbolista, sillä se rikko-
o järjestyksen tai jää sen ulkopuolelle. Tavallaan liika onkin järjestyksen luomisen kannalta olennaista, sillä se osoittaa käänteisesti sen, mikä on puhdasta.

Douglasin ajatuksia noudatellen doping on siis likaista siksi, että se on väärässä paikassa. Niin todella näyttää olevan: dopingaineet ja -menetelmät ovat käytännössä katsoen kaikki sellaisia, joilla on myös lääketieteellistä käyttöä. Kun nämä aineet ovat ”väärissä käsissä”, kun niitä käytetään ilman lääketieteellistä lupaa, toiminta muuttuu likaiseksi. Siispä kasvuhormonilla lääkittävä alimittainen lapsi ei ole likainen, kuten ei (tietyn varauksin) ole lääkärin reseptillä astmalääkettä kiskova hiihtäjäkään. Sen sijaan systemaattisesti epo-tankattu pyöräilijä on, aivan kuin steroideja omin päin napsiva bodaa jakin.

Näiden luonnostelmien kautta esitän kuviossa 3 dopingkolmioni.

Sulkusen kolmioon verrattaessa eroja on muutama. Tärkein ero kiteytyy puhtaan ja likaisen vä-

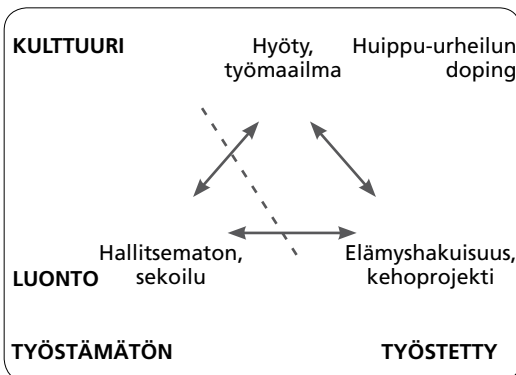
Kuvio 3. Kulttuuri, luonto ja likaisen raja urheilussa.

liseen rajaviivaan (merkitty katkoviivalla). Kultivoituneen urheilun maailmasta pääsee vielä takaisin luonnollisen leikin maailmaan. Sen sijaan dopingin maailmasta ei pääse enää takaisin minnekään. Puhtaan ja likaisen rajan ylittäminen on pysyvä ja kohtalokas. Anteksi voi ehkä saada, mutta unohdusta on turha pyytää.

Dopingin sisäisen maailman luokittelu

Viimeisenä sovellan kulinaarista kolmiota dopingin sisäiseen maailmaan. Kuten tutkimuksessamme kuntodopingista (Salasuo & Piispa 2012) tuli hyvin ilmi, doping on salattu maailma, jonka osalliset eivät puhu asioistaan ulkopuolelle: ”he eivät kuitenkaan sitä ymmärtäisi”. Doping muodostaakin eräänlaisen mikromaailmansa, jossa pätevät erilaiset käsitykset oikeasta ja väärästä, ja siten myös puhtaasta ja likaisesta, kuin dopingin ulkopuolisessa maailmassa.

Kuvio 4 ei ole ”normaalilyhteiskunnan” konstruktio, kuten kuvion 3 dopingkolmio. Sen rakentaminen edellyttää dopingmaailman sisäisten

Kuvio 4. Kulttuuri, luonto ja likaisen raja dopingin sisäisessä maailmassa.

diskurssien tuntemusta. Siten voisi myös ajatella, että se on kyseisen maailman diskursiivista valtaa pitävien konstruktio, eli ensisijaisesti kuvion oikeasta reunasta löytyvien käyttäjien luoma. On myös hyvä huomata, että kuntodopingin käyttäjryhmien välillä kulkevat kaksisuuntaiset nuolet. Tämä kertoo siitä, että yksittäisellä käyttäjällä motiivit aika ajoin sekoittuvat ja liukuvat. Vain huippu-urheilun doping jää omaan lokeroonsa, sillä sinne ei kuntodouppaajalla ole asiaa.

Kuvion 4 kolmiosta ei löydy samanlaista dynamiikkaa kuin kuvioista 3, mutta se jäsentää dopingin erilaiset merkitysmaailmat ja käyttäjäryhmät (Salasuo & Piispa 2012; Piispa 2012). Vasemmassa alakulmassa on hallitsematon, vaarallinenkin dopingin käyttö. Tätä edustavat usein alamaailmassa puuhastelevat, holtittomat aineiden kanssa sählääjät (Piispa 2012; Kinnunen 2001). He ovat riippuvaisia ja viettiensä vietävissä, kuin luonnontilassa konsanaan. Jakoviiva likaisen ja puhtaan dopingin välillä on sijoitettava tämän ryhmän oikealle puolelle.

Kolmion huipulla ovat hyödyn vuoksi dopingia käyttävät. He parantelevat fyysisen työnsä suorituskykyä aineiden avulla, keräävät ammatillista pääomaa (Salasuo & Piispa 2012). Vastaavasti myös kilpa- ja huippu-urheilun doping on kulttuuria, sillä se on harkittua hyödyntävoittelua. Kilpaurheilun doping sijoittuu oikealle suhteessa työelämän hyötydopingiin, sillä kuvion alareunassa kulkee jatkumo työstämätön-työstetty. Huipulla doping on hyvin tarkkaa hienosäätöä.

Oikeassa alakulmassa kulttuurista on tultu alaspäin kohti luontoa eli elämishakuista dopingin käyttöä. Tässä on kuitenkin vahva ero verrattaessa vasemman alakulman hallitsemattomaan käyttöön. Nyt dopingia käytetäänkin sivistyneesti, milligramman tarkalla annostelulla, tuottamaan vain ja ainoastaan toivotut vaikutukset: parantunut ulkonäkö ja suorituskyky, korkeampi itsetunto. Kyseessä on eräänlainen kehoprojekti (Salasuo & Piispa 2012), jonka ytimessä voi nähdä jopa kaipuuta ”alkukantaiseen miehisyyteen” (Kinnunen 2001).

Dopingkolmioiden anti

Kuvioiden 3 ja 4 kolmiot antavat mahdollisuuksia myös muiden vastaavien, likaisen ja puhtaan rajoilla kiikkuvien ilmiöiden jäsentelyyn. Esimer-

kiksi huumeet voidaan nähdä likaisen rajan ylityksenä, kun päihtymisen menetelmiä asetetaan kuvioon 3. Tai hallinnasta karannut huumeiden käyttö, ”sekoilu” (Hakkarainen 1987) voidaan nähdä huumeiden sisäisen maailman likaisuutena, verrattaessa sitä esimerkiksi hallitukseksi koettuun viihdekäyttöön (Salasuo & Rantala 2002).

Mitä muuta näillä kolmioilla on annettavaan? Ensinnäkin ne voisivat tarjota välineen tai virikkeen systemaattisempaan laadulliseen analyysiin. Esimerkiksi urheilujournalismin tyyppillinen mustavalkoisuus saattaisi joutua varsin paljastavaankin syyniin (ks. myös Laine 2011). Toisekseen dopingkolmiot havainnollistavat, että doping ottaa oman paikkansa inhimillisessä,

luokitteluihin ja rajanvetoihin taipuvaisessa ajattelussa. Hemánusta ja Douglasia seuraten sopii kysyä, onko dopingin konstruoiminen likaiseksi paljolti keino pitää järjestystä yllä urheilumaailmassa.

Kun rajanvedot paljastuvat, paljastuu myös niiden arbitraarisuus: doping on loppujen lopuksi varsin looginen jatkumo toiminnassa, jossa medikalisaation avulla pyritään aina vain kovempiin suorituksiin. Kuviossa 3 oikeaan alakulmaan vievien nuolten yksisuuntaisuus visualisoi myös sen, millainen vaikutus dopingleimasimella on. Urheilun maailma on raaka, mutta mikään ei ole sen raaempaa kuin puhtaan ja likaisen rajan ylittäminen ja siitä kiinni jääminen.

KIRJALLISUUS

- Berger, Peter & Luckmann, Thomas: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. Helsinki: Gaudeamus, 1994 (engl. alkuteos 1966).
- Christie, Nils & Bruun, Kettil: Hyvä vihollinen: huumausainepolitiikka Pohjolassa. Espoo: Weilin+Göös, 1986.
- Douglas, Mary: Puhtaus ja vaara. Rituaalisen rajanvedon analyysi. Tampere: Vastapaino, 2005 (engl. alkuteos 1966).
- Hakkarainen, Pekka: Huumausainekulttuurit ja käytöt Suomessa. Turun yliopisto, sosiologian laitos. Lisensiaattitutkielma, 1987.
- Hemánus, Pertti: Doping, hyvä vihollinen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston kirjaston julkaisuyksikkö, 1997.
- Kinnunen, Taina: Pyhät bodarit. Yhteisöllisyys ja onni täydellisessä ruumiissa. Helsinki: Gaudeamus, 2001.
- Laine, Antti: Urheilujournalismin Suomi–Ruotsi-maottelu. Helsinki: Edita, 2011.
- Lévi-Strauss, Claude: The culinary triangle. *Partisan Review* 33 (1966), 4, 586–596.
- Piispa, Mikko: Mika Myllylän antidopingkuolema. Julkaistu Mikko Salasuo City-lehden blogissa, 2011. <http://www.city.fi/yhteisot/blogit/mikko-salasuo/118814/>
- Piispa, Mikko: Kuntodopingin käyttäjäryhmiä. Liikunnan ja urheilun maailma 6/2012. <http://www.slu.fi/lum/numero-6-2012/tutkittua/kuntodopingin-kayttajaryhmiä>
- Piispa, Mikko: ”Vapaasti olen saanut valita eikä mihinkään ole pakotettu” – katsaus suomalaisen huippu-urheilijan elämäntapaan. S. 13–55. Teoksessa Mikko Piispa & Helena Huhta (toim.): Epätavallisia elämäntapajuttuja. Huippu-urheilijat ja -taiteilijat 2000-luvun Suomessa. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 134. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 2013.
- Rendell, Matt: The death of Marco Pantani. A biography. London: Orion, 2006.
- Salasuo, Mikko & Piispa, Mikko: Kuntodoping. Näkökulmia dopingaineiden käyttöön huippu-urheilun ulkopuolella. Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 120. Helsinki: Nuorisotutkimusseura/Nuorisotutkimusverkosto, 2012.
- Salasuo, Mikko & Rantala, Kati: Huumeiden viihdekäyttö ajankuvana. S. 38–67. Teoksessa Olavi Kaukonen & Pekka Hakkarainen (toim.): Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002.
- Sulkunen, Pekka: Between culture and nature: intoxication in cultural studies of alcohol and drug use. *Contemporary drug problems* 29/Summer 2002, 253–276.
- Vetenniemi, Erkki: Piikit ja pillerit. Suoraa puhetta dopingista. Helsinki: Teos, 2009.